

Scott W. Hahn, *The Kingdom of God as Liturgical Empire. A Theological Commentary on 1-2 Chronicles* (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2012). Ss. XI + 225. \$ 26. ISBN 978-0-8010-3947-8

KS. ANTONI TRONINA

Instytut Nauk Biblijnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
adres: Aleje Racławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: ajtronina@gmail.com

Autor znany jest polskiemu czytelnikowi z tłumaczeń kilku jego książek, a także z programów biblijnych w EWTN, retransmitowanych przez TV TRWAM. Z wykształcenia biblista, doktorat uzyskał w Marquette University w Milwaukee. Pochodzi z rodziny protestanckiej (prezbiterianin), ale w czasie studiów zapoznał się z tradycją katolicką i stał się jej żarliwym apologetą. Obecnie, już jako katolik, jest profesorem teologii we franciszkańskim uniwersytecie w Steubenville oraz kierownikiem katedry teologii biblijnej w seminarium duchownym archidiecezji Chicago w Mundelein (University of Saint Mary of the Lake). Założył też Centrum Teologii Biblijnej imienia św. Pawła (St. Paul Center for Biblical Theology) i jest jego kierownikiem. Spośród ponad 20 książek, jakie dotąd napisał, większość to prace z teologii biblijnej zarówno Starego, jak i Nowego Testamentu.

Prezentowana tu praca stanowi komentarz teologiczny do Ksiąg (czy raczej jednej Księgi) Kronik, zamykających kanon Biblii Hebrajskiej. Księgi te, do niedawna zaniebawiane w egzegezie biblijnej, stały się w ostatnim dwudziestolecu przedmiotem licznych opracowań naukowych. Scott W. Hahn wpisuje się dobrze w nurt tych badań, przy czym jego studium ma charakter wyraźnie synchroniczny. Zakłada więc milcząco ustalenia krytyki tekstu, koncentrując się wyłącznie na teologii przymierza. Uwzględnia w ten sposób postulat papieża Benedykta XVI, aby krytyka biblijna znajdowała dopełnienie w hermeneutyce wiary i ciągłości obu Testamentów.

Zwięzłe wprowadzenie do książki (s. 1-13) dowodzi, że autor orientuje się doskonale w tematyce współczesnych badań nad Księgą Kronik. Ten szczególny dokument literatury biblijnej, powstały w epoce perskiej (538–336 przed Chr.), jest wczesnym przykładem egzegezy wewnątrzbiblijnej, która rozwinie się później w apokryfach i pismach z Qumran, zwłaszcza w gatunku określanym jako *rewritten Bible*. Kronikarz korzysta obficie nie tylko

z historii deuteronomistycznej, która jest dla niego podstawowym źródłem, ale także z Tory i Proroków jako ksiąg autorytatywnych dla wspólnoty wiary Izraela.

Szczególną wartością pracy S.W. Hahna jest zwrócenie uwagi na interpretację typologiczną historii u Kronikarza. Zgodnie z tą hermeneutyką historia winna być konfrontowana z teraźniejszością, jak to ma miejsce w liturgii. Aramejskie targumy są najlepszym przykładem takiej interpretacji ksiąg kanonicznych. S.W. Hahn w swym komentarzu sięga więc chętnie nie tylko do późnych źródeł rabinicznych, ale obficie korzysta z *Targumu do Kronik*. Targum bowiem pokazuje, jak Biblia i liturgia wzajemnie się uzupełniają: wspominając wielkie dzieła Boże z historii, liturgia dokonuje ich aktualizacji w życiu wspólnoty wiary Izraela.

S.W. Hahn nie zamieszcza w swym zwięzłym komentarzu tekstu biblijnego; zakłada, że czytelnik będzie czytał jego książkę z pomocą dostępnego mu przekładu Biblii. Problem w tym, że nie wszystkie przekłady oddają wiernie oryginał hebrajski. Dlatego autor okazjonalnie odsyła w odnośnikach do współczesnych przekładów angielskich, ucząc krytycznego z nich korzystania. Komentarz nie uwzględnia też całego tekstu Kronik, jedynie ważniejsze fragmenty; mimo to daje dobre wprowadzenie w metody egzegetyczne znane Kronikarzowi i wykorzystane przy pisaniu jego dzieła.

Sam tekst Kronik dzieli S.W. Hahn na siedem sekcji, które będą przedmiotem komentarza w dalszej części jego książki; tytuły tych sekcji zaczerpnął autor z tekstu biblijnego, tylko tytuł wstępnej sekcji genealogicznej (1 Krn 1–9) zapożyczony jest od św. Hieronima: *Kronika całej historii świętej* (s. 17-42). Dalsze sekcje wyznaczone zostały następująco: 2) 1 Krn 10–16: *Wywyższony ze względu na lud* (s. 43-66); 3) 1 Krn 17: *Jego tron będzie utwierdzony na wieki* (s. 67-82); 4) 1 Krn 18–29: *Bóg daje odpoczynek swemu ludowi* (s. 83-102); 5) 2 Krn 1–9: *Liturgia i cesarstwo* (s. 105-137); 6) 2 Krn 10–28: *Zbuntowani po dziś dzień* (s. 139-163); 7) 2 Krn 29–36: *Niewola i powrót* (s. 165-192). Całość książki zamyka wybór wykorzystanej bibliografii (s. 193-204), indeks przedmiotowy (s. 205-209) oraz biblijny (s. 211-225). Ten ostatni jest szczególnie cenny, gdyż pokazuje, jak bardzo tekst Kronik nasycony został cytatami i aluzjami do wcześniejszych ksiąg ST.

Każdy z siedmiu rozdziałów książki otrzymał ten sam układ materiału: najpierw schemat i synopsa tekstu, a następnie jego „teologiczna egzegeza i komentarz”, a na koniec jego „chrześcijańska interpretacja”. Cenną intuicją S.W. Hahna jest dostrzeżenie „siódemkowego” układu tekstu, w czym Kronikarz naśladuje wyraźnie tradycję kapłańską. Stwierdzenie, że wyrocznia

Scott W. Hahn, *The Kingdom of God as Liturgical Empire...*

Natana (1 Krn 17) stanowi „serce dzieła Kronikarza” (s. 67), trudno pogodzić z proponowanym przez autora podziałem tekstu; raczej centrum utworu jest scena poświęcenia świątyni i modlitwa Salomona (2 Krn 6–7). S.W. Hahn zresztą nie zajmuje się bliżej strukturą literacką tekstu, jego uwaga koncentruje się na „teologicznej egzegezie”.

Określenie to akcentuje teologiczny wymiar jego pracy. Centralnym pojęciem jego teologii ST jest „przymierze” (hebr. *berit*). Termin ten w 1–2 Krn pojawia się 30 razy. Kronikarz unika wprawdzie odniesień do przymierza synajskiego, za to akcentuje mocno rolę przymierza „kosmicznego”, jakie Bóg przekazuje całemu stworzeniu za pośrednictwem Abrahama i jego potomstwa. Przymierze Dawidowe jest w teologii Kronik początkiem realizacji obietnic danych Abrahamowi. Królestwo Dawida od początku manifestuje swój wymiar uniwersalny, otwarty na powszechne braterstwo wszystkich narodów. Sam Dawid zresztą przez swe pochodzenie i związki małżeńskie jest zapowiedzią powszechności królestwa Bożego, które objawi się w Chrystusie.

Oryginalny tytuł książki S.W. Hahna (*Królestwo Boże jako liturgiczne imperium*) podkreśla szczególny aspekt królestwa Bożego, widoczny w teologii Kronikarza. Chodzi o wymiar liturgiczny rządów Dawida i Salomona, a także całej dynastii. Na kanwie dziejów monarchii autor omawianej książki snuje ciekawe rozważania nad pojęciem *qahal*, które w Biblii Greckiej jest tłumaczone przez *eklesia*. Eklezjologia *Kronik* daje mocne podstawy nauce NT o Kościele i znaczeniu w nim liturgii. Jako apologeta katolickiej wiary, S.W. Hahn tłumaczy wytrwale swym czytelnikom, że kult ofiarniczy nie został przerwany przez jedyną ofiarę Chrystusa. Przeciwnie, zyskał on wypełnienie w ustanowieniu Eucharystii.

Końcowa sekcja każdego rozdziału dotyczy „chrześcijańskiej interpretacji *Kronik*”. Pokazuje ona, jak pisarze NT mogli ujmować własne dzieło jako kontynuację dzieła Kronikarza. S.W. Hahn zdaje się zakładać, że wszyscy oni byli teologami i znali tradycje religijne Izraela. Paralele, jakie przeprowadza autor, mogą być inspirujące dla czytelników *Kronik*; czasami jednak wydają się nieco naciągane. S.W. Hahn zakłada np., że genealogia rozpoczynająca Ewangelię Mateusza jest naśladowaniem Kronikarza (s. 41). Chyba łatwiej przyjąć, że ewangelista nawiązuje tu do materiału genealogicznego Tory Mojżeszowej, gdyż Mojżesz pełni szczególną rolę u Mateusza.

Mimo drobnych potknięć najnowsza książka S.W. Hahna to wzór rzetelności naukowej. Jego niewątpliwą zasługą jest ukazanie ciągłości pomiędzy Starym a Nowym Testamentem. Przewycięża w ten sposób powszechne przez wieki przekonanie, jakoby między judaizmem Drugiej Świątyni a Kościołem istniało od początku napięcie, które prowadziło nieuchronnie do całkowitego

zerwania. Piękna i solidna naukowo książka S.W. Hahna przedstawia mocne argumenty, które pozwalają sprostować dawne mylne ustalenia. Książkę należy polecić nie tylko duszpasterzom, ale wszystkim miłośnikom Biblii. Można ją traktować jako kompendium teologii ST i wprowadzenie w kanoniczną lekturę Pisma Świętego.